

TÖRÖK ENIKŐ

A kataszteri részletes felmérés előrehaladása Magyarországon 1856 és 1916 között

A részletes felmérés előrehaladásának vázlatos áttekintése elsősorban a kutatókat segíti a könnyebb tájékozódásban arról, hogy az általuk keresett településről készült-e egyáltalán kataszteri térkép, és ha igen, mikor. Másrészt ez az áttekintés annak megállapítása szempontjából is fontos, hogy mikor mi alapján, hogyan vetették ki a földadót. Bár a kérdés megválaszolása egyértelműen alaposabb kutatásokat igényel, a felmérés előmenetelének felvázolása segítségünkre lehet. Mindazonáltal az biztos, hogy a felmérést sokáig nem követte osztálybasorozás, ezt az egész ország felmérésének befejezése után tervezték végrehajtani, addig az ún. földadóideiglen alkalmazták.¹

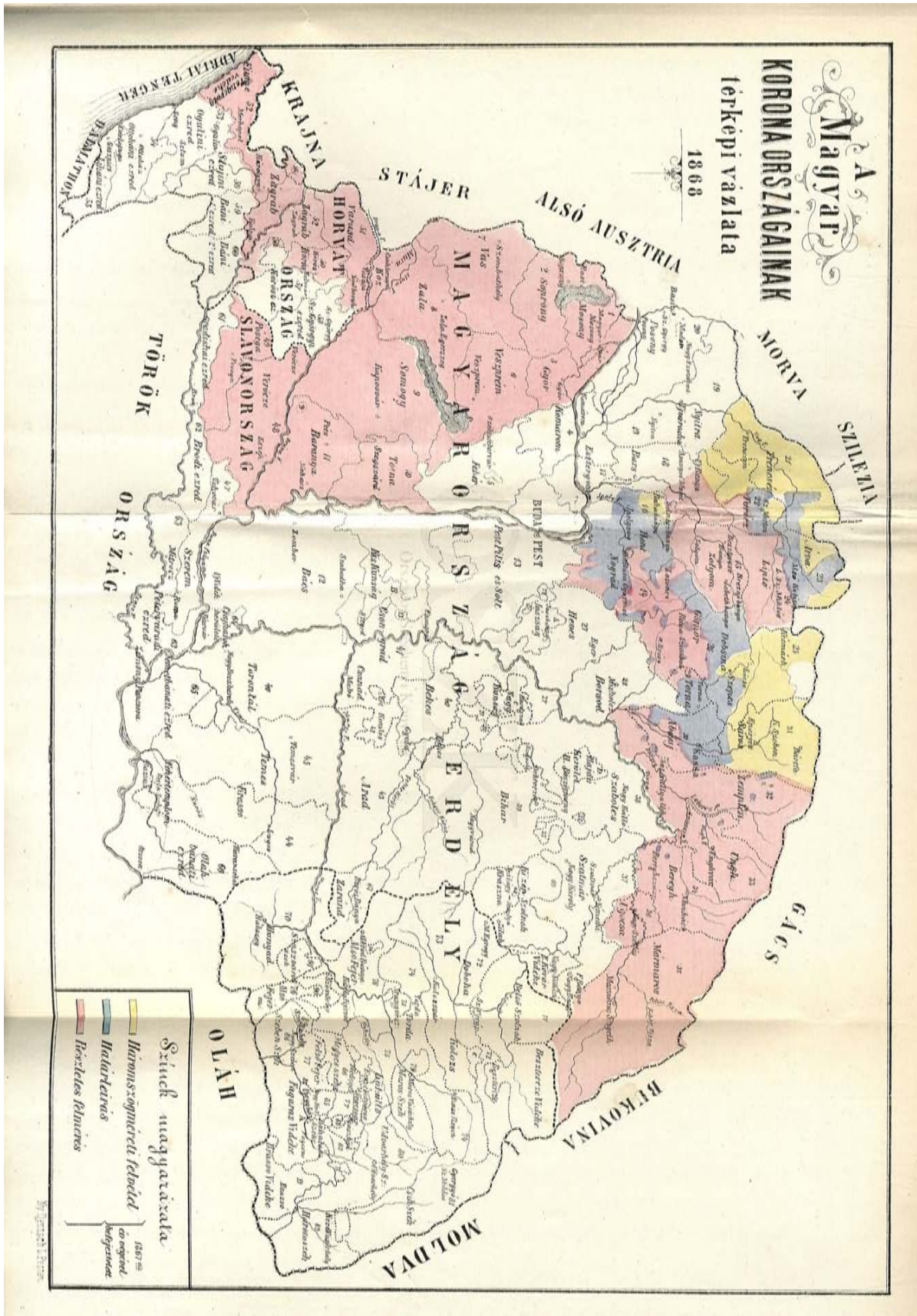
A részletes felmérés menetét elsősorban az állami költségvetés alapján vázolom fel. Elsőként az 1870. évi állami költségvetésben jelent meg részletes indoklás a Pénzügyminisztérium tervezett kiadásairól, amelyben aprólékosan ismertetik a részletes felmérés addig elért eredményeit. A következő években ezeket az adatokat nem tüntették fel, csak azokat a vármegyéket sorolták fel, ahol a következő évben részletes felmérést terveztek. 1896-tól újból szerepelnek a költségvetés indoklásában az addig felmért területek pontos területi és százalékos adatokkal. 1892-től azonban a *Kataszteri Közlöny*ben évenként közzétették az előző évben megvalósított eredményeket, így pontos statisztikai adatokkal rendelkezünk 1891–1893-ra is.

A részletes felmérés 1856. május 1-jén in-

dult a nyugati határszélen és folyamatosan haladt kelet felé. Azonban nemsokára Horvátország felmérése került előtérbe, amely 1858-ban kezdődött és a katonai határőrvidék kivételével 1864-re fejeződött be. Emiatt Magyarországon a részletes felmérés 1861–1864 között szünetelt. 1864-ben a máramarosi sóbányák felmérését gazdasági okokból előrevették, így Máramaros, Bereg, Ung és Ugocsa vármegyék kerültek sorra. 1866-ra felmérték Baranya, Bereg, Győr, Liptó, Máramaros, Moson, Somogy, Sopron, Tolna, Vas, Veszprém, Zala, Zólyom, Ugocsa és Ung vármegyéket, megkezdték Bars, Hont és Zemplén vármegyék, valamint Horvátország felmérését. 1868-ra – az 1870. évi költségvetés szerint – a felmérés 19 vármegyében fejeződött be: Abaúj, Baranya, Bereg, Győr, Liptó, Máramaros, Moson, Nógrád, Somogy, Sopron, Tolna, Torna, Vas, Veszprém, Zala, Zólyom, Zemplén, Ung és Ugocsa vármegyében, továbbá Horvátországban a katonai határőrvidék kivételével. Felmérés alatt állt hat vármegye: Gömör, Hont, Bars, Szepes, Sáros és Szabolcs. Keleti Károly 1868-ban közzétett egy térképet, amelyen a részletes felmérés állását ábrázolta. A költségvetéssel ellentétben a térkép szerint – ezt a későbbi költségvetések is megerősítik – nem fejeződött be Nógrád, Torna és Abaúj vármegye felmérése, Szabolcs vármegyéé pedig nem kezdődött el. Keleti különben úgy vélte, ha a munkálatok olyan ütemben haladtak volna tovább, mint addig, akkor 1890-re felmérték volna az egész ország területét.²

¹ ANTALFFY ANDOR: A magyar állami földmérés. *Térképészeti Közlöny*, III. köt. (1934) 1–2: (= ANTALFFY, 1934) 11.

² KELETI KÁROLY: *A telekadó és kataszter közgazdasági és statisztikai szempontból*. Pest, 1868. (= KELETI, 1868) 168–170. és a térképmell.: *A magyar korona országainak térképi vázlata*, 1868; A.: A hazai felmérés alapvető munkálatairól. *Kataszteri Közlöny*

■ Térképmelléklet Keleti Károly: A telekadó és kataszter közgazdasági és statisztikai szempontból című könyvéből (1868)

Sajnálatos módon a felmérés munkálatai lelassultak. Sártory Antal szerint 1888 végére teljesen felmérték Bács-Bodrog, Baranya, Békés, Bereg, Csanád, Csongrád, Fejér, Hajdú, Heves, Jász-Nagykun-Szolnok, Liptó, Máramaros, Moson, Pest-Pilis-Solt-Kiskun, Somogy, Sopron, Temes, Tolna, Torontál, Ugocsa, Ung, Vas, Veszprém, Zala, Zólyom vármegyét, Fiume város területét és valamennyi horvát-szlavón vármegyét. Egyes községek kivételével felmérték Abauj-Torna, Árva, Gömör és Kis-Hont, Hont, Nógrád, Sáros, Szepes és Zemplén vármegyét, Sártory Győr vármegyét is ide sorolta. Ugyanakkor megkezdtek a munkálatokat Arad, Bars, Bihar, Borsod, Esztergom, Komárom, Krassó-Szörény, Nyitra, Pozsony, Szatmár, Trencsén és Turóc vármegyében. Ehhez képest a költségvetések szerint 1891-ben megindult Nyitra, Pozsony és Szatmár, 1906-ban Beszterce-Naszód vármegye, 1912-ben pedig Alsófehér vármegye felmérése. 1891 végére befejeződött a felmérés Esztergom, 1893 végére Borsod, 1895 végére Szabolcs, 1902 végére Pozsony, majd 1913 végére Komárom és Bihar vármegyében.³

A kataszteri felmérés előrehaladását gátolta az a körülmény, hogy időközben megfogytak a műszaki személyzet. A mérnököket ugyanakkor csak részben lehetett a részletes felmérésnél alkalmazni. 1875–1883 között a földadó-szabályozás vonta el őket a részletes felméréstől, amelynek célja volt,

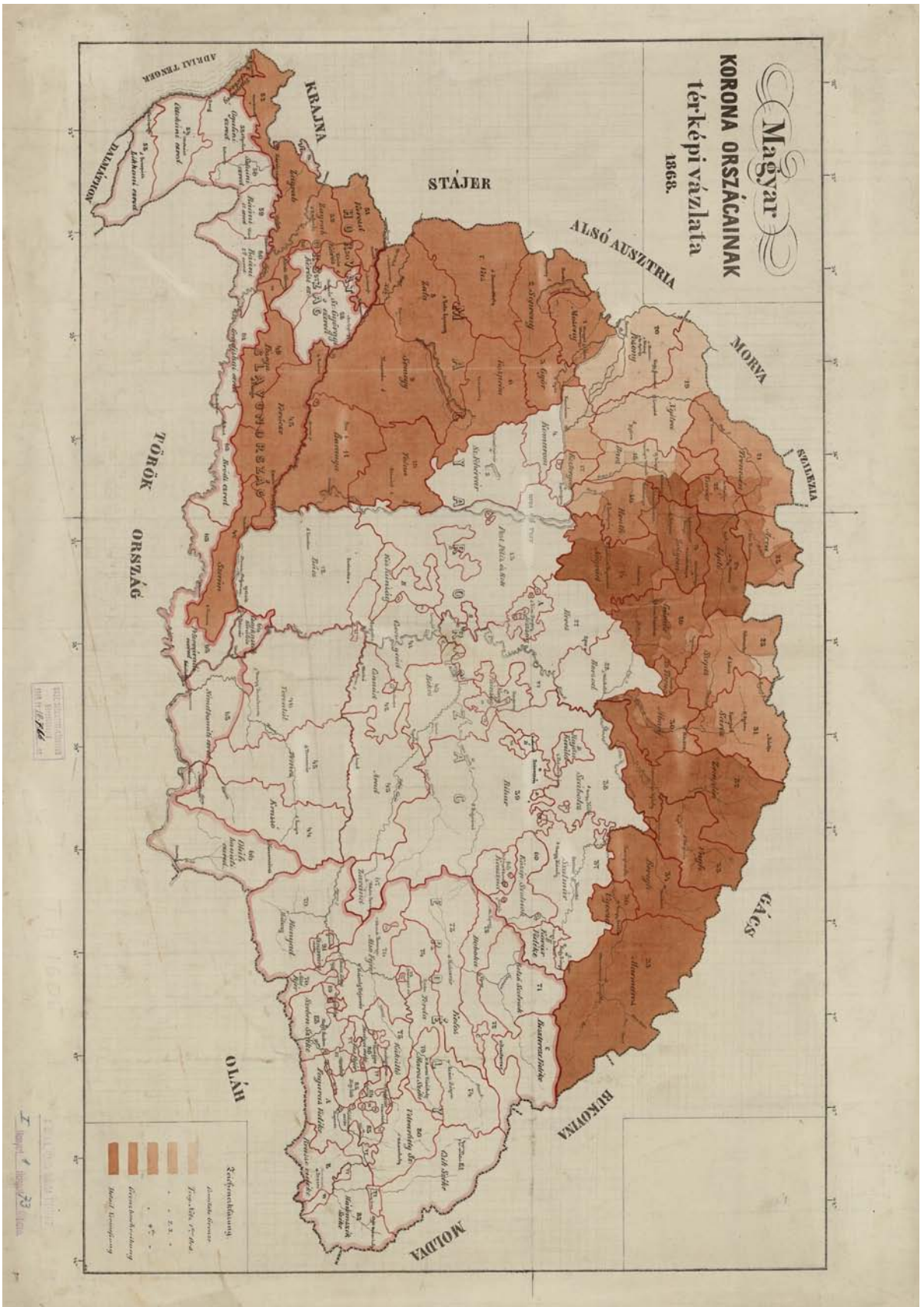
hogyan a földadót a tényleges birtokos a valóságban létező adótárgy után fizesse, tulajdonképpen 1875-től vált a részletes felmérés a földadó megállapításának alapjává ott, ahol már megtörtént. A földadó szabályozásáról szóló 1875. évi VII. törvénycikk 35. §-a ezt a következőképp határozta meg: „A térfogat kiigazítása, illetőleg a birtokosok arra vonatkozó bejelentései helyességének ellenőrzése ott, hol a részletes kataszteri felmérések már megtörténtek, ezen felmérési munkálatok, ahol a részletes felmérés még nem eszközöltetett, a tagosítási munkálatok, ezekhez tartozó vagy más földkönyvek és térképek, s ahol ezek sincsenek, a tényleg fennálló földadó-ideiglen behozatala alkalmával készített concretuális térképek, s egyéb segédadatok alapján történik. E célból közhatóságok és magánosok a birtokukban lévő térképeket, földkönyveket vagy azokból készült kimutatásokat a kiigazítással megbízott közegeknek térítvény mellett kiszolgáltatni, vagy azoknak megtekintésére s lemásolására módot nyújtani tartoznak.” Ennek ellenére a földadó-szabályozás sokszor ott sem a részletes felmérés alapján történt, ahol az rendelkezésre állt (pl. Dunántúl). 1883-tól a helyszínelés még további pluszfeladatokat jelentett a felmérés szervezete számára. A helyszínelés során az 1856–1881 közötti időszakból származó kataszteri részletes felmérések munkálatait a tényleges állapotnak megfelelően kiigazították. A később felmért községek közül pedig azokban hajtottak végre

(= *KK*), 1. (1892) 6:50.; SZÉKELY FERENC: A magyar országos kataszteri felmérés. (= SZÉKELY, 1893) *KK*, 2. (1893) 11:10., 12:9.; ZÁVOCZKI ADRIENN: Sártory Antal kézirat a magyarországi kataszteri felmérésről. *Catastrum*, 2. (2015) (= ZÁVOCZKI, 2015) 1:27–28.; Pénzügyministerium. Indoklás a magy. kir. pénzügyministerium 1870. évre előirányzott költségeiről és kiadásairól. 1870. évi XI. törvénycikk az 1870-ik évi államköltségvetésről. 1870. 10.; ANTALFFY ANDOR: *Országos kataszteri felmérésünk jelenlegi állása és iránya*. Bp., 1911. (= ANTALFFY, 1911) 3.; ANTALFFY, 1934. 10., 15–16.

A Keleti könyvben megjelent térképnek létezik egy kéziratos változata, amelyet az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) Térképtára őriz (TK 1141). A Magyar Királyi Államnyomda anyagából került a könyvtárba. Ezen térkép szerint – Keleti térképtől eltérően – a háromszögelések megkezdődtek Nyitra és Pozsony vármegye területén is, így ez a kéziratos térkép a felmérés későbbi állapotát rögzíti.

³ ZÁVOCZKI, 2015. 32.; Közgűlés 1892. évi február hó 11-én. Jelentés az elmúlt év földrajzi mozgalmairól. *Földrajzi Közlemények*, 20. (1892) 48.; Az állandó kataszteri felmérés állása hazánkban. *KK*, 1. (1892) 5:43–44.; Az országos kataszteri felmérés munkálatainak állása az 1895. év végén. *KK*, 5. (1896) 10:260.; Országos kataszteri felmérés 1900-ban. *KK*, 8. (1899) 11:234.; Pénzügyministerium, Költségvetési indoklás. Állami költségvetés a Magyar Korona Országai részére az 1904. évre. 1904. 24–25.; Az országos kataszteri felmérés 1908. évi költségvetése. *KK*, 16. (1907) 10:230.; Kassa város belterületének háromszögelése. *KK*, 21. (1912) 3:114.; Az 1914–1915. évi állami költségvetés. *KK*, 23. (1914) 4:137–138.; ANTALFFY, 1934. 31.

OSZK Térképár TK 1141.

helyszínelést, ahol birtokrendezés, telepítés és egyéb nagyobb méretű birtokosztások történtek. 1885-től (1885. évi XXII. tc.) ehhez járult még a mérnöki nyilvántartás vezetése, amely az 1882-től felmért és az 1883-tól mérnökiileg helyszínelte községekben előfordult birtokváltozásoknak műszaki úton való felvételét jelentette, amelyre elsősorban ott került sor, ahol ezt a telekkönyvi betétszerkesztés, vagyis az ingatlan-nyilvántartás szükségessé tette. A telekkönyvi betétszerkesztés 1887-ben indult az 1886. évi XXIX. tc. alapján, a kataszteri mérnököknek ehhez is adatokat kellett szolgáltatniuk. Az 1890-es évektől a kataszteri felmérés mindezek mellett részt vett az államhatár rendezésében és felmérésében, a Duna hullámterének háromszögelésében és helyszínelésében is, 1900-tól pedig bekapcsolódott a nemzetközi munkálatokba, helymeghatározásokat és azimutméréseket végzett.⁴

1893-ban még két évtizedre, vagyis 1913-ra becsülték a részletes felmérés befejezését. Igaz, hogy Erdélyben még meg sem indították a munkálatokat, azonban az 1892. évi XXIV. tc. értelmében a birtokrendezéseket, tagosításokat a kataszteri felmérés szabályai szerint hajtották végre. Így arra számítottak, hogy ha az egész

községekre kiterjedő tagosítások megvalósulnak, akkor a kataszteri részletes felmérésben majd munkát takarítanak meg.⁵

1900-tól új háromszögelés alapján újból felmérték a dunántúli vármegyéket, például Győr, Moson és Sopron vármegyét, mivel a régi munkálatok a birtokrendezések, birtokváltozások és folyószabályozások (Rába, Dráva, Répcse, Duna szabályozása) következtében teljesen elavultak, a telekkönyvi betétszerkesztés és a földadó-nyilvántartás nem támaszkodhatott rájuk.⁶

1916-ra sem sikerült felmérni az állam egész területét, csak a Magyar Királyság 78,7%-áról álltak rendelkezésre részletes kataszteri térképek. Az I. világháborúban a felmérési személyzet 64%-a teljesített katonai szolgálatot, így a kataszteri felmérések szüneteltek, a változások követése is nehézséget okozott.⁷

Összefoglalásképp megállapítható, hogy a Magyar Királyság részletes kataszteri felmérése nem ért a végére, a felmérés befejezését megakadályozta az I. világháború. Erdélyben épphogy megkezdődtek a munkálatok, ott birtokrendezéseket hajtottak végre a mérnökök. Ugyanakkor az ország egyes területein, például Dunántúlon új felméréseket kezdtek.

⁴ SZÉKELY, 1893. 12:9.; Az országos kataszteri felmérés állása az 1892. év végéig. *KK*, 2. (1893) 8:12.; Az országos kataszteri felmérés 1893. végével. *KK*, 3. (1894) 11:10.; Az orsz. kat. felmérési munkálatok előhaladása és az 1896 évi munkaelőirányzat. *KK*, 4. (1895) 11:11.; Az országos kataszteri felmérés munkálatainak állása az 1895. év végén. *KK*, 5. (1896) 10:259–262. A földadókataszter a m. kir. pénzügyministerium legutóbbi tíz évi működéséről szóló jelentésében. *KK*, 14. (1905) 5:121–125.; 1875. évi VII. törvénycikk a földadó szabályozásáról. I. Ezer év törvényei (<http://www.1000ev.hu>); ANTALFFY, 1911. 3–5., 7.; ANTALFFY, 1934. 18–20., 22–29., 38–45.; GERŐ LÁSZLÓ: *Országos földmérések az állami közigazgatás szolgálatában*. Bp., 1934. (= GERŐ, 1834) 12–14., 19.

⁵ Az orsz. kat. felmérési munkálatok előhaladása és az 1896 évi munkaelőirányzat. *KK*, 4. (1895) 11:11.; SZÉKELY, 1893. 12:9.; ANTALFFY, 1911. 6.; ANTALFFY, 1934. 20., 30.; GERŐ, 1934. 13–14.

⁶ Országos kataszteri felmérés 1902. évi költségvetése. *KK*, 10. (1901) 11:226.; 1903. évi állami költségvetés. Országos kataszteri felmérés. *KK*, 11. (1902) 10:210.; ANTALFFY, 1934. 31.; GERŐ, 1834. 16.

⁷ Pénzügyministerium. Indoklás a M. Kir. Pénzügyminisztérium 1917/18. évi költségvetéséhez. Jelentése a magyar királyi pénzügyministernek az 1917/18. évről szóló állami költségvetési előirányzat tárgyában. Bp., 1917. 29.; Kassa város belterületének háromszögelése. *KK*, 21. (1912) 3:114.; Más adat szerint 1916-ra a felmért terület aránya 81%-ra emelkedett a birtokrendezésekből, tagosításokból átvett munkarészeknek köszönhetően. ANTALFFY, 1934. 26., 45. és GERŐ, 1934. 15., 19.

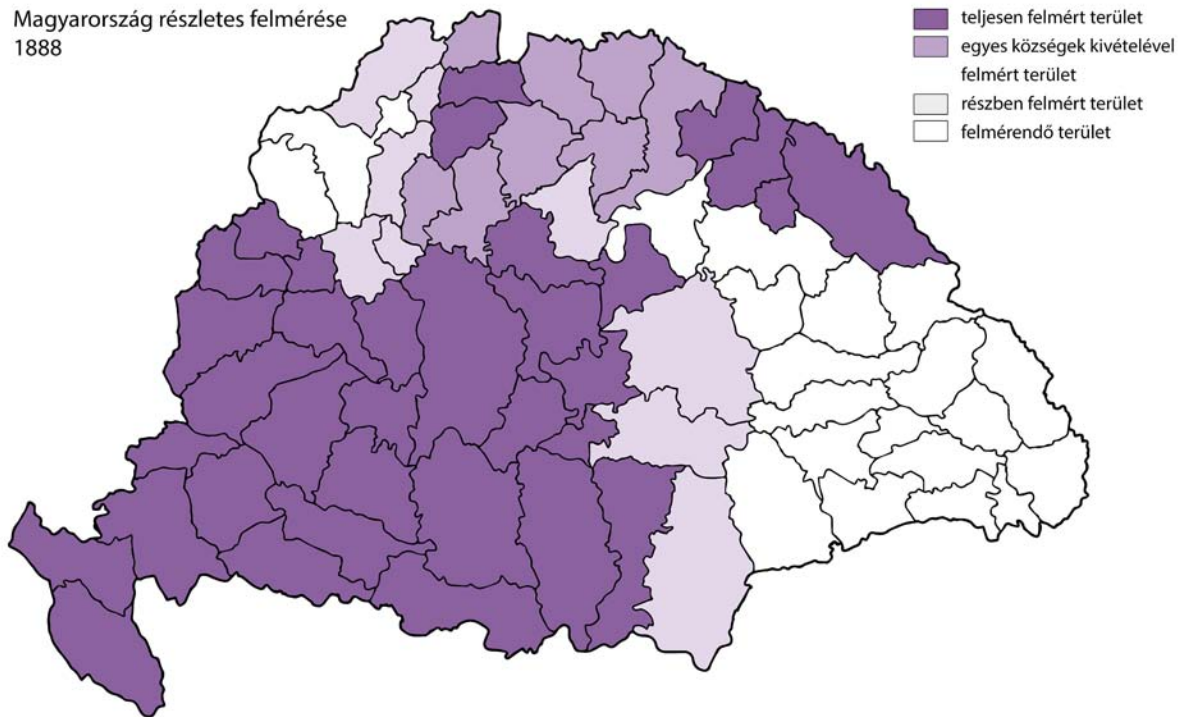
A Magyar Királyság részletesen felmért területe

Év	%	Év	%	Év	%
1866	26,4	1895	73,7	1904	77,1
1867	33,8	1896	74,1	1905	77,2
1868	34,1	1897	74,7	1906	77,3
1875	45,7	1898	75,3	1907	77,5
1888	67,5	1899	75,8	1909	77,6
1891	70,5	1900	76,2	1910	78,2
1892	71,4	1901	76,5	1911	78,3
1893	72,4	1902	76,7	1913	78,7
1894	73	1903	76,9	1916	78,7

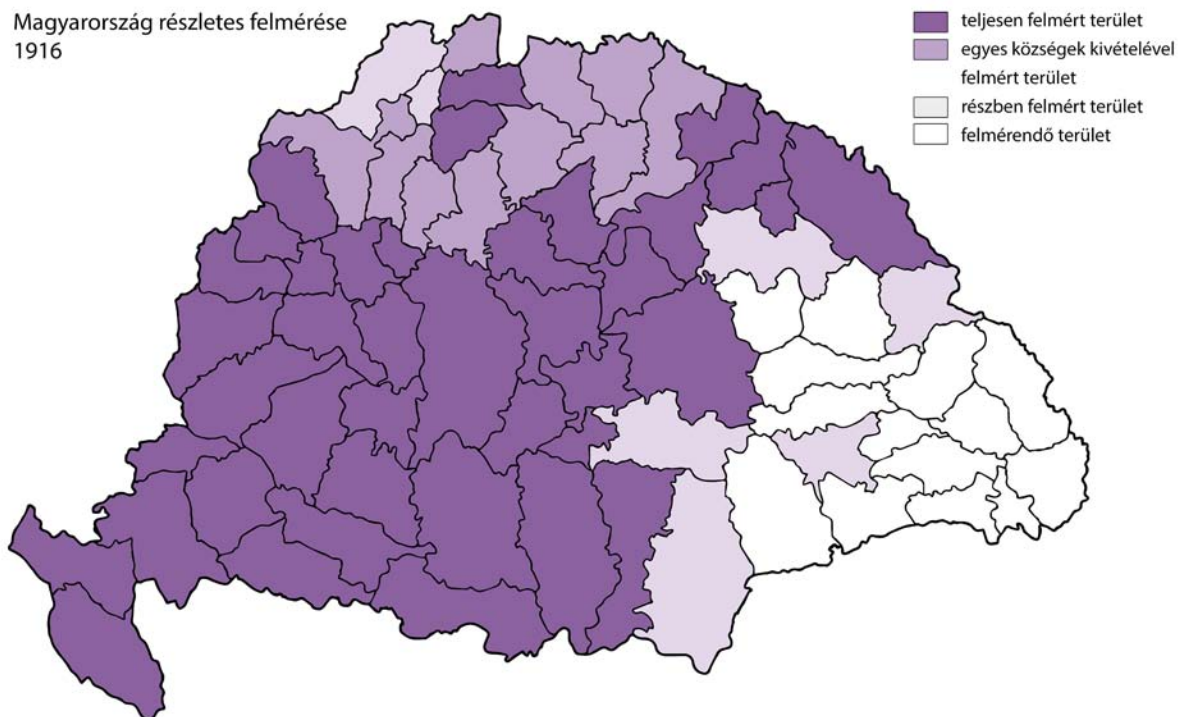
Az adatok forrásai az egyes évekre:

- 1866 Antalffy 1866-ra és 1886-ra is 26,4%-ot ad meg, az utóbbi minden bizonnyal elírás. ANTALFFY, 1934. 16., 26.; GERŐ, 1934. 8., 15.
- 1867 KELETI, 1868. 168–170.
- 1868 Pénzügyministerium. Indoklás a magy. kir. pénzügyministerium 1870. évre előirányzott költségeiről és kiadásairól. 1870. évi XI. törvénycikk a z 1870-ik évi államköltségvetésről. Pest, 1870. 10.
- 1875 TOMSISTS ISTVÁN: A kataszteri felmérésről. *Földrajzi Közlemények*, 3. (1875-) 322.
- 1888 ZÁVOCZKI, 2015. 32.
- 1891 Az állandó kataszteri felmérés állása hazánkban. *KK*, 1. (1892) 5:43.
- 1892 Az országos kataszteri felmérés állása az 1892. év végéig. *KK*, 2. (1893) 8:12.
- 1893 Az országos kataszteri felmérés 1893. végével. *KK*, 3. (1894) 11:10.
- 1894 Az orsz. kat. felmérési munkálatok előhaladása és az 1896 évi munkaelőirányzat. *KK*, 4. (1895) 11:11.; Indoklás a Magyar Kir. Pénzügyministerium 1896. évi költségvetéséhez. Állami költségvetés a Magyar Korona Országai részére az 1896. évre. Bp., 1895. 34–35.; ANTALFFY, 1934. 26.; GERŐ, 1934. 15.
- 1895 Az országos kataszteri felmérés munkálatainak állása az 1895. év végén. *KK*, 5. (1896) 10:259.; Indoklás a Magyar Kir. Pénzügyministerium 1897. évi költségvetéséhez. Állami költségvetés a Magyar Korona Országai részére az 1897. évre. Bp., 1896. 29–30.
- 1896 Indoklás a Magyar Kir. Pénzügyministerium 1898. évi költségvetéséhez. Állami költségvetés a Magyar Korona Országai részére az 1898. évre. Bp., 1897. 29.
- 1897 Indoklás a Magyar Kir. Pénzügyministerium 1899. évi költségvetéséhez. Állami költségvetés a Magyar Korona Országai részére az 1899. évre. Bp., 1898. 37.
- 1898 Országos kataszteri felmérés 1900-ban. *KK*, 8. (1899) 11:234.; Indoklás a Magyar Királyi Pénzügyministerium 1900. évi költségvetéséhez. Állami költségvetés a Magyar Korona Országai részére az 1900. évre. Bp., 1899. 26.
- 1899 Az 1901. évi költségvetés. *KK*, 9. (1900) 10:195.; Indoklás a Magyar Királyi Pénzügyministerium 1901. évi költségvetéséhez. Állami költségvetés a Magyar Korona Országai részére az 1901. évre. Bp., 1900. 28.
- 1900 Országos kataszteri felmérés 1902. évi költségvetése. *KK*, 10. (1901) 11:230.; Indoklás a Magyar Királyi Pénzügyministerium 1902. évi költségvetéséhez. Állami költségvetés a Magyar Korona Országai részére az 1902. évre. Bp., 1901. 28.
- 1901 1903. évi állami költségvetés. Országos kataszteri felmérés. *KK*, 11. (1902) 10:208.; Indoklás a Magyar Királyi

Magyarország részletes felmérése
1888

Magyarország részletes felmérése
1916

- Pénzügyminisztérium 1903. évi költségvetéséhez. Állami költségvetés a Magyar Korona Országai részére az 1903. évre. 1902. 27.; Más adat szerint 76%. I. GERŐ, 1934. 15.
- 1902 Pénzügyministerium, Költségvetési indoklás. Állami költségvetés a Magyar Korona Országai részére az 1904. évre. Bp., 1904. 24–25.
- 1903 Az országos kataszteri felmérés 1905. évi költségvetése. *KK*, 13. (1904) 11:200.; Indoklás a Magyar Királyi Pénzügyminisztérium 1905. évi költségvetéséhez. Állami költségvetés a Magyar Korona Országai részére az 1905. évre. 1904. 24.; Más adat szerint 76,5%. I. ANTALFFY, 1934. 22.
- 1904 Indoklás a Magyar Királyi Pénzügyminisztérium 1906. évi költségvetéséhez. Állami költségvetés a Magyar Korona Országai részére az 1906. évre. Bp., 1906. 32–33.
- 1905 Az országos kataszteri felmérés 1907. évi költségvetése. *KK*, 15. (1906) 10:241.; 1907. évi állami költségvetés. Országos kataszteri felmérés. Magyar Nemzeti levéltár Országos Levéltára (= MNL OL), S 92 Az Országos Földmérési Intézet vegyes iratai (= S 92) Rendelet gyűjteménye, 1906–1908. 38. köt. (= 38. köt.) fol. 267–272.; Indoklás a Magyar Királyi Pénzügyminisztérium 1907. évi költségvetéséhez. Állami költségvetés a Magyar Korona Országai részére az 1907. évre. Bp., 1906. 32.
- 1906 1908. évi állami költségvetés. Országos kataszteri felmérés. MNL OL, S 92 38. köt. fol. 440–444.; Az országos kataszteri felmérés 1908. évi költségvetése. *KK*, 16. (1907) 10:230.; Indoklás a Magyar Királyi Pénzügyminisztérium 1908. évi költségvetéséhez. Állami költségvetés a Magyar Korona Országai részére az 1908. évre. Bp., 1907. 34.
- 1907 Az 1909. évi költségvetés. *KK*, 17. (1908) 10:207.; 1909. évi állami költségvetés. Országos kataszteri felmérés. MNL OL, S 92 Rendelet gyűjteménye, 1909–1911. 39. köt. (= 39. köt.) fol. 125.; Indoklás a Magyar Királyi Pénzügyminisztérium 1909. évi költségvetéséhez. Állami költségvetés a Magyar Korona Országai részére az 1909. évre. Bp., 1908. 34.
- 1909 Az 1911. évi állami költségvetési előirányzat. *KK*, 19. (1910) 11:278.; 1911. évi állami költségvetés. Országos kataszteri felmérés. MNL OL, S 92 39. köt. fol. 562.; Indoklás a Magyar Királyi Pénzügyminisztérium 1911. évi költségvetéséhez. Állami költségvetés a Magyar Szent Korona Országai részére az 1911. évre. Bp., 1910. 35.
- 1910 Az országos kataszteri felmérés 1912. évi költségvetése. *KK*, 20. (1911) 10:333., 344.; Indoklás a Magyar Királyi Pénzügyminisztérium 1912. évi költségvetéséhez. Állami költségvetés a Magyar Szent Korona Országai részére az 1912. évre. 1911. 30.; Antalffy Andor 1910. április 27-én tartott előadásán 79% hangzott el. I. ANTALFFY, 1911. 3.
- 1911 Az országos kataszteri felmérés 1913. évi költségvetése. *KK*, 21. (1913) 10:330.; Indoklás a Magyar Királyi Pénzügyminisztérium 1913. évi költségvetéséhez. Állami költségvetés a Magyar Szent Korona Országai részére az 1913. évre. 1912. 32.; GERŐ, 1934. 15.; Más adat szerint az ország 79%-a volt felmérve I. ANTALFFY ANDOR: *Felmérési munkáink állása, a telekkönyvi betétszerkesztés érdekében hátralevő gyorsítása s a felmérésnek nyilvántartása*. Kézirat. Bp., 1912. Földmérési és Távérzékelési Intézet könyvtára, A 50.
- 1913 Az 1914–1915. évi állami költségvetés. *KK*, 23. (1914) 4:137.; Indoklás a Magyar Királyi Pénzügyminisztérium 1914/15. évi költségvetéséhez. Állami költségvetés a Magyar Szent Korona Országai részére az 1914/15. költségvetési évre. 1914. 32.; Más adat szerint 78,3%. I. ANTALFFY, 1934. 26.
- 1916 Pénzügyministerium. Indoklás a M. Kir. Pénzügyminisztérium 1917/18. évi költségvetéséhez. Jelentése a magyar királyi pénzügyministernek az 1917/18. évre szóló állami költségvetési előirányzat tárgyában. Bp., 1917. 29.